RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PŘEHLED TISKU

Číslo: 318/XI

Datum: 28.10.68.

OBSAH

Milan HORÁLEK Rudolf KOSTKA /Rudé právo/	K heslu dělnické politiky	str. 2
Drahomíra VESELÁ /Zeměděls.noviny/	František Maxmilián a naše školy	str. 4
lv /Zeměděls.noviny/	Absolutní trest	str. 5
Karel DVOŘÁK /Zeměděls.noviny/	Unum necessarium	str. 6
Dagmar CIMICKA /Zeměděls.noviny/	Poznámka při sobotě	str. 7
Karel DVOŘÁK /Zeměděls.noviny/	Že by chemie	str. 8
red.čl. /Mladá fronta/	Sdělení redakce	str. 10
jm /Mladá fronta/	Co dělat pro obnovu přátelství	str. 10
Dr. Zbyněk VOKROUHLICKÝ /Mladá fronta/	Už nám bude padesát	str. 11
Dr. Jaroslav HOLMAN /Večerní Praha/	Jak dál s živnostmi	str. 12
Václav KRÁL /Večerní Praha/	Devíza padesátého roku	str. 13
Miloš BÁRTA /Reportér/	Rady pracujících vstupují do života	str. 14
jš /Reportér/	Obrat ve veřejném mínění	str. 16
Jan VEČEŘ /Politika/	Obnovíme dynamiku hospodářského růstu	str. 17

RUDÉ PRÁVO, 23. října 1968, str. 3. 2/318/XI

VELKÝ DLUH NEJEN EKONOMŮ

K heslu dělnické politiky

V režimu A. Novotného se slovně velmi často zdůrazňovala potřeba tzv. dělnické politiky. Její výklad však byl v nejednom případě sektářský. Fakticky se zájem dělnické třídy stavěl proti jiným vrstvám společnosti, zejména inteligenci, ale také proti rolnictvu. To na druhé straně vyvolávalo i některé umělé konflikty i umělou reakci, např. tendenci k vyvyšování u části inteligence, což o to více kontrastovalo, o co více se inteligence v praxi podceňovala.

Tzv. dělnická politika se totiž skvěle hodila mj. právě k tomu, aby se její pomocí mohlo zastírat nebo navenek alespoň částečně obhajovat rovnostářství, podceňování veškeré kvalifikované práce, tedy i práce dělnické. Přitom se reálný rozpor, který opravdu je mezi kvalifikovanou a nekvalifikovanou prací, nejen neřešil, ale přenesl na oblast sociálně politických konfliktů mezi dělnickou třídou a inteligencí, popř. rolnictvem. Demagogicky pojaté podbízení dělnické třídě vedlo někdy až k narušování disciplíny i tam, kde se bez ní moderní výroba a společnost obejít nemůže.

Samotný vývoj našeho národního hospodářství a jeho odraz v životní úrovni však nejpřesvědčivěji dokázal, jak nedocenění úlohy inteligence a rolnictva bývá provázeno a vlastně splývá vjedno s nedoceněním nejen základních, ale také většiny specifických zájmů samotné dělnické třídy.

Nehledě na celkovou nízkou efektivnost rozvoje našeho národního hospodářství, která je ovšem rozhodující pro naplňování skutečných a základních zájmů dělnické třídy a celé společnosti, jsme se zatím nevyznamenávali ani vpravdě socialistickým pojetím sociální spravedlnosti, která i v našich poměrech zůstala krajně citlivou a dosud také špatně řešenou otázkou. I naše vlastní praxe již dostatečně potvrdila, že ani v našich podmínkách zajištění opravdové sociální spravedlnosti nemůže být záležitostí morálky, ale že musí jít o takový systém řízení a o takovou soustavu objektivně fungujících vztahů, která by umožňovala odpovídajícím způsobem řešit reálně existující politické, ale především také ekonomické rozpory. Soktářsky pojaté heslo dělnické politiky však správnému přístupu jak z ekonomického, tak také z politického hlediska přímo bránilo.

Odcizená politická moc

Částečně již na známých zasedáních ÚV KSČ v prosinci a v lednu, ale zejména v celém polednovém období se vykonalo velmi mnoho pro odhalení pseudoreprezentace dělnické třídy. Po celé dlouhé období se dělnické třídy dovolávali politici, kteří nenapomáhali k vytvoření předpokladů, při nichž by rozhodující politické váha dělníků nalezla svůj skutečný výraz například v určité podobě samosprávy, na kterou jsme marně čekali (máme na mysli samosprávu, která by nepoškozovala odborné řízení). Zoufnění politikové, ohánějící se dělnickou třídou na každém kroku, politickou moc dělníkům ve skutečnosti o d c i z i l i. Základní potřeby dělníků stejně jako ostatních pracujících se přehlížely a z požadavků dělnické politiky se stalo heslo zakrývající soustředění nadměrné moci do rukou byrokratů.

I dnes, jestliže se zamýšlíme nad otázkami dělnické politiky, stojí před námi jako prvořadý úkol dále odhalovat falešnou reprezentaci dělnické třídy, která nesloužila dobře ani zájmům společnosti, tedy ani zájmům dělnickým. Jedná se právě o takovou politickou organizaci socialistické moci, která by vůli dělnické třídy, jako rozhodující síly naší společnosti, její zájmy a spolu s tím i vůli a zájmy všech pracujících opravdu reprezentovala. Ani polednový vývoj nepřinesl v tomto směru dosud uspokojivé řešení. V jednotlivostech naopak přinesl i některá nová a zbytečná nedorozumění.

Jedná se o otázky neobyčejně citlivé právě pro činnost naší strany. Komunistická strana vznikla jako strana dělnická a charakter dělnické strany si musí uchovat, což ovšem neznamená, že by snad mohla či měla představovat pouze dělnictvo. Představuje celou socialistickou společnost s výrazným úsilím o j e d n o t u společnosti budující socialismus. Myšlenka zdůrazňující úsilí o jednotu dělníků, rolníků, inteligence, našich národů je také nejcharakterističtější myšlenkou akčního programu naší strany a přes všechny chyby a nedostatky již i velmi nadějným a silným plodem polednové politiky.

Socialismus nemůže připustit výsady žádné třídy či společenské skupiny, ale usiluje o sociální spravedlnost, jejímž kritériem je zajištění podílu odpovídajícího zásluhám, přičemž je ovšem rozhodující, aby se nejednalo o zajištění sociální spravedlnosti na bázi všeobecné nízké úrovně, či dokonce bídy, ale o spravedlnost ve společnosti, která bude opravdu vědecky řízená, tedy i patřičně bohatnoucí. Je jen opakováním již mnohokrát řečené a také plně doložené pravdy, že skutečné překonání odvěkého ujařmení dělnické třídy, zajištění rozvoje celé společnosti není možné za podmínek působení staré soustavy a politického systému direktivního byrokratického centralismu.

A přece občas i u nás slýcháme takový výklad nové soustavy, jako by mělo jít o renovaci kapitalismu. Nemůže však být větší mystifikace, neboť smyslem nové soustavy je docenění skutečných zájmů dělnické třídy, mj. také hledání a nalezení rovnice pro spojení práce dělníků a inteligence.

Pro »kapitalistické nebezpečí«, údajně ukryté v nové soustavě řízení, nelze nalézt jediný argument. Cožpak je v dokumentech o nové soustavě řízení obsažena reprivatizace socialistického vlastnictví? Uvažovalo se snad v nové soustavě s takovými rozdíly v odměňování mezi dělníky a řídící inteligencí, že by snad měl některý ředitel třeba jen formální možnost a například i tolik peněz, aby mohl získat část socialistického vlastnictví? Pravda je taková, že nedotknutelnost socialistického vlastnictví byla všemi formami dále upevňována.

Ani rozdíly ve mzdách mezi dělníky a řídícími pracovníky nedosahují rozdílu dávno existujícího například v SSSR či NDR. Naše problémy jsou v tom, aby skutečně dobrý ředitel velkého podniku mohl vydělat 5krát více než dobrý dělník, a ne 50krát tolik, jak tomu je u kapitalistických firem. Slabý ředitel je pro socialistický podnik příliš drahý i za předpokladu, že by pracoval zadarmo. Právě jde o to, aby se podstatným zkvalitněním řízení vytvořily podmínky, při nichž by dělnické mzdy nerostly tak pomalu, popř. vůbec ne, jako tomu bylo v minulosti, ale při nichž by rostly naopak v souladu se zlepšováním hospodářských výsledků rychleji.

3/218/VI

Náš problém je v tom, že jen přední lékař, profesor či docent vydělá tolik jako přední tavič v hutích a všichni ostatní lékaři mohou závidět nejen platy svým kolegům v zahraničí, ale i platy našim hutníkům. Uskutečňování denivelizace nemá ovšem nic společného se společenským znevažováním nebo dokonce se smutně povětšinou ohrnováním nosu nad těmi, kteří vykonávají práce méně kvalifikované nebo nekvalifikované. Je bohužel faktem, že naše společnost je ke škodě socialismu a v rozporu s jeho podstatou mentálně dosti nakažena tímto předsudkem, typickým pro středoevropské maloměšťáctví. Těžko mluvit o zlidšťování naší společnosti a trpět netečnost vůči tomuto zlu.

Vraťme se však znovu k důležité ekonomické otázce, k odměňování.

Pravdou je, že sice někde dělnický kolektiv nesouhlasil s výškou podílů či prémií svých vedoucích pracovníků, avšak nesouhlasil proto, že výše těchto odměn buď nebyla demokraticky a podle pravidel stanovena, nebo že se odměny vyplatily ne podle skutečného úsilí a výsledků, ale opět podle »příhodných« ukazatelů, čili v rozporu s novou soustavou řízení.

Jakkoliv jsou oprávněné kritiky, popř. výhrady k nedokonalosti způsobu, jakým se připravilo vznikání podnikových rad pracujících, sama myšlenka, aby se vytvořily podmínky pro vliv dělníků a ostatních pracujících na to, aby byly podniky vedeny nejlepšími lidmi a aby odměňování těchto lidí bylo ovlivňováno reprezentativním orgánem pracujících, je úzce spjata s naší ekonomickou reformou. A jestliže si pracovní kolektivy zvolí do podnikových rad představitele skutečně moudré — a o to dnes jde — pak bude mizet nejen protisocialistické rovnostářství, ale i konflikty a hospodářská stagnace, které plodí.

Obavy z inflace a nezaměstnanosti

Údajný protidělnický charakter nové soustavy řízení je naznačován i útrusováním obav, že československým dělníkům všechny ty »buržoazní« novoty přinesou nezaměstnanost a inflaci. Pranic přitom nevadí, že obecně nezaměstnanost a inflace stojí proti sobě. Když vzniká a roste nezaměstnanost, neroste poptávka (lidé mají méně peněz) a nemohou ani růst ceny. I pro zavilejší nepřátele dělníků by bylo [illegible] jejich síly »zorganizovat« nezaměstnanost a k ní ještě i inflaci.

Na pomlouvače ani nepůsobí, že zároveň se zaváděním nové soustavy řízení byla přijata řada opatření k provádění protiinflační politiky, čili k tomu, aby úspornost v investicích a státních výdajích, ale i mzdových nákladech na výrobu zabraňovala inflačnímu růstu úrovně cen. Úsilí o plánovité předcházení vzniku zdrojů inflačního nebezpečí je zároveň úsilím o to, aby nikdy nemuselo hrozit nebezpečí, že se bude inflace »léčit« nezaměstnaností, což se čas od času stává v kapitalistických zemích.

Nelze hovořit o tom, že ekonomové razící cestu nové soustavě řízení »chystají« na dělníky nezaměstnanost. Jde o marxistické, komunistické ekonomy, usilující nejen o »čistou« racionalitu ekonomických nástrojů, ale i o to, aby se ekonomie stala nástrojem rozvoje dělnictva. Stěží by mohli něco »chystat« na dělníky lidé usilující o to, aby si dělníci mohli vybrat samosprávné orgány svých továren.

Stejně tak není možné profesionálně stavět tyto ekonomy v otázce zaměstnanosti dokonce pod úroveň většiny dnešních buržoazních ekonomů, kteří v teorii hospodářské politiky jako jeden z prvořadých cílů sledují princip plné zaměstnanosti. Lze si vůbec představit, že když američtí buržoazní ekonomové »poradili« presidentu Johnsonovi, aby letos byly vynaloženy z vládních zdrojů miliardy dolarů na zvýšení zaměstnanosti, že by komunističtí ekonomové »radili« něco opačného?

K údělu našich ekonomů prostě patří hledat nejlepší budoucnost hospodářství a tím i celé společnosti. Velmi vážnou otázkou přitom ovšem je vyvarovat se nekritické domýšlivosti a nevydávat předpokládaný vývoj za předem zajištěnou a ničím neohrozitelnou skutečnost. Rizika se nedají vyloučit. Naopak. Jde právě o podněcování široké aktivity, která musí mít i patřičné institucionální zajištění k tomu, aby se mohly případné nežádoucí protispolečenské jevy a tendence, které předem nikdo nemůže vyloučit, včas korigovat.

Lepší budoucnosti nelze dosáhnout výrobou všeho starého a ani ne všeho dnešního a vůbec už ne výrobou ztrátovou. Proto se výroba musí měnit, musí se měnit struktura ekonomiky. Výrobci sami musí měnit sebe, přeškolovat se a někde se musí měnit i pracovní místa.

Lépe se mají dělníci v těch zemích, kde tyto změny uchopí včas do ruky. Toto »včas« mimo jiné znamená i včas přestat vyrábět to, co se nežádá nebo je drahé, a včas připravit přechod na výrobu nového, rentabilního. Toto »včas« také znamená nebýt bez práce, nemuset čekat, až se na jde »něco volného«, a žít mezitím z práce jiných. Toto »včas« mají v rukou desetitisíce inženýrů a organizátorů. Dělníci a celá opravdová dělnická politika musí sledovat právě toto »včas«. Toto »včas« znamená nečekat, »až« na nás spadnou další potíže, znamená být na úrovni zítřka, být progresivní. A takové by měly být rady pracujících v podnicích! A takové by je měli dělníci ve svém dělnickém zájmu volit!

Rozhodování o produktu práce.

Dělnické zájmy, nacházející svůj výraz ve skutečně progresivní dělnické politice, se musí týkat celé sféry politiky, a tedy zejména i hospodářské politiky.

Pro tvůrčí marxisty je samozřejmé poznání, že realizace skutečných dělnických zájmů v socialismu je nemyslitelná bez existence dělnických práv v oblasti ekonomické. Myšlenky nové soustavy řízení našly tolik přívrženců nejen pro svou ekonomickou racionalitu, ale působí i emotivně. Lidé již v začátku boje za novou ekonomickou soustavu vycítili, že jde i o možnosti pro pracující, které jim centrálně byrokratický systém nikdy nemohl dát. V dnešní etapě boje za ekonomickou reformu již sílí přesvědčení, že jsme na prahu vzniknutí politických a ekonomických možností, jaké naše historie dosud nezná.

Jestliže započátku lidé cítili, že nová soustava řízení jim má přinést svobodnější a spravedlivější podmínky pro výběr a výkon práce, pak dnes vzniká poprvé možnost začít rozhodovat o rozdělování produktu práce těmi, co tento produkt vytvořili. Vzniká jim reálná možnost naučit se rozhodovat tak, aby lépe zajistili svoji dnešní i budoucí existenci nejen v podnicích, ale mnohem výrazněji i v celém státě.

Za **prvé** jde o **realizaci práva jednotlivce** při volbě výběru povolání a výkonu práce, čili o to, aby mu povolání a místo jeho výkonu nebyly přikazovány mocí či zvláštními »náborv«, ale aby k nim byl nutkán svým zájmem vznikajícím ze znalosti společenské i osobní prospěšnosti takové práce.

Za **druhé** jde o **realizaci práva pracovních kolektivů** při rozhodování o rozdělení produktu společné práce, tj. nově vytvořené hodnoty (hrubého důchodu). Pracovní kolektiv představovaný svou radou pracujících jako orgánem své ekonomické samostatnosti má mít právo rozhodování o rozdělení té části nově vytvořené hodnoty (hrubého důchodu), která má po splnění povinností vůči celé společnosti (představované odvody do státního rozpočtu) zabezpečit okamžitou i budoucí existenci pracovního kolektivu (tj. mzdy, investice, úspory).

Za **třetí** jde o **realizaci práva všech pracujících a občanů** při rozhodování o velikosti a užití hodnoty pro obecné, celospolečenské potřeby. Občané, představovaní svými politickými organizacemi a svobodně zvolenými představiteli v parlamentu, mají právo podílet se na tvorbě plánů (demokratizace plánování) a hospodářské politiky státu tak, aby přispěli k její racionalitě a efektivnosti ve prospěch všech sociálních skupin.

Toto jsou základní sféry, v nichž musí mít reálné možnosti a úspěchy skutečná dělnická politika.

Oč více při předlednový režimu o dělnících, o to méně jim dával skutečná šance spolurozhodování. Dělníci se nechtějí — obrazně řečeno — ocitat v situacích jako například českoslovenští rudoarmějci z doby Velké říjnové revoluce, o jejichž hrdinství se sice hodně psalo, zejména v loňském roce padesátého výročí, ale kteří přitom žili v socialistickém státě tak, že více než dvě třetiny z nich dostávalo důchod nižší než 400 Kčs, tj. méně než existenční minimum.

Dělnický charakter politiky se musí určovat ani ne tak podle toho, zda ji formuluje dělník, politik či vědec, ale podle toho, jaké možnosti dává dělníkům »být při tom, kde o něch skutečně jde«. A úspěchy takové dělnické politiky se musí měřit přes úspěchy rozvoje materiálních a kulturních podmínek života dělníků!

MILAN HORÁLEK,
RUDOLF KOSTKA

RUDÉ PRÁVO, 23. října 1968, str. 3.

ZEMĚDĚLSKÉ NOVINY, 22. října 1968, str. 3.

FRANTIŠEK MAXMILIÁN A NAŠE ŠKOLY

Na Františka Maxmiliána z Talmberka, několik století již nebožtíka, mám vztek. Předně: že ten zámek v Ratajích nechal se svou slovutnou choti Evou vyzvednout ze zříceniny už LP 1675 a ještě si napsal latinsky nad portál: „Ty, kdokoliv budeš uživatelem budoucím, pros za mě Boha a žij blaze." Nechal budovat zámek s arkádami a vzácným kamenným klenutím tak, že vydržel sice tři sta let, ale pak, co na naše moderní doba do něj umístila základní devítiletou školu, spadl tu strop, tu počaly létat ze střechy tašky, onde odpadl řádný kus omítky. František Maxmilián zkrátka nepamatoval na naše školství a na to dnešní ratajské děti dopláceji. Třída VII. ročníku například musí být podepřena dřevěnými sloupy, aby děťátkům při výuce nespadl strop na hlavu. Před třemi léty se to totiž v jiné třídě stalo. Naštěstí byla právě přestávka. Ratajští žáčkové vůbec mají povinnou školní docházku „díky Maxmiliánovi" pestrou: ještě loni se v zimě klouzali přímo na chodbách školy, zavalených závějemi.

To v Ondřejově jsou už na tom „lépe". Tam se vyučuje ve škole, postavené teprve nedávno — roku 1836 —. Strop vůbec nespadl, protože obětavý ředitel Novák si včas všiml, že je velmi prohnutý. A uprosil s kloboukem v ruce dobré lidi, aby ho opravili. Trámy byly zcela prohnilé a držely na čestné slovo. Taky mají v této škole na půdě mezi trámy fyzikální kabinet. Učitelé, dobráci, se snaží využít, co se dá. K bývalé dvojtřídce — věnované Rakousko-Uherskem — se přistavuje tam i tady.

V Choceradech je člověk moderního století zvlášť „pobaven" úrovní našich škol. Základní devítiletá škola je umístěna na šesti místech. Jedna budova je z konce 17. století; 1704 byla přestavěna na vojenský špitál, 1745 se tu prvně vyučovalo, a pánbůh dal, učí se tu dodnes. Šest učeben je sice nevyhovujících, ale zato se dal udělat kabinet z bývalé stáje pro kravičku. Byl tu také — on tu ještě je — havarijní stav, i stropy padaly. Škola nemá tělocvičnu — jako ostatně dvě třetiny našich ZDŠ — a na cvičení se používá místní sál, který je tak krásně plesnivý, že je vlhkost cítit na náves. 234 děti z osmi obcí se tu raduje z pohybu a hygienici šílí. Učí se i v přístavbě na faře, pět kroků od vchodu byly stáje JZD a tak z tmavých učeben chodila dítka přímo do života, mezi dobytek. Jedna z budov skýtá uvnitř pohled, ne nepodobný tomu v krápníkových jeskyních. Do výše dvou metrů je tu mokro, z podlahy prorůstá do stěn houba a metrová stěna i v chodbě je promočená vlhkem. Je to pohled děsivý. 6krát týdně se tu děti učí ruštinu a s vyučováním se střídá družina.

Zruč nad Sázavou byla v prvním největším rozvoji v roce 1939. Tehdy pan Baťa postavil k továrnám i školu. Je to poslední ZDŠ, která byla ve Zruči postavena. Tehdy ovšem její posláni mělo sloužit 1000 obyvatelům, dnes jenom v Sázavanu pracuje 3200 lidí. Ve škole se učí na dvě směny a snad se uskuteční otřesná rarita: vyučování na tři směny. Již teď celé měsíce některé děti nevidí pohromadě oba rodiče. I zde jsou učebny na faře a dokonce i v některé stáji. Jedna třída byla na nátlak hygienika uzavřena. Pracovníci MěstNV dělali co mohli — i některé místnosti MNV dali k dispozici pro vyučování. Učitelé rušili sborovny, kabinety, jen aby nebylo nutné přikročit ke třetí směně a děti měly trochu „slušné" prostředí. Sázavan nemá prakticky řádné učiliště — to bývalé slouží jako ZDŠ. Děti mají jednu malou místnost jako tělocvičnu (vyučování v ní bylo zakázané), jednu jako „zpěvárnu". Obešla mne hrůza, když jsem si představila, že v těchto místnostech, kde i za kamny stékají po stěně stroužky vody, cvičí a zpívají děti a do svých plic nadechují zhoubný vzduch. Není divu, že se tu před časem epidemie žloutenky šířila přímo hrozivě. Šest týdnů po malování jsou stěny a strop promočené a odpadává zdivo.

Občanů nabízejí 31 000 brigádnických hodin — ale scházejí zednici. V roce 1971 bude chybět Zruči 40 učeben ZDŠ.

Poslední zastavení bylo ve Vlašimi. Tady je ZDŠ umístěna v zámku. Při školních prohlídkách zjistil lékař, že ze 3000 dětí potřebuje 665 nápravný tělocvik — není pro něj místnost — a 336 dětí má pokažený zrak. V učebnách se prakticky celý školní rok, od rána do večera, vyučuje při umělém osvětlení. Od roku 1960 je ve volebním programu výstavba nové školy, ale zatím není definitivně rozhodnuto, kdy začne. Není podnik, který by stavěl!

A teď — z nebožtíka Maxmiliána a pana Bati už nic vyrazit nemůžeme — je na místě otázka, co s touto havarijní situací ve školství, již jsem stručně naznačila na pěti školách Středočeského kraje, a která je v ostatních krajích obdobná, budeme dělat my, naše společnost?

Co ministerstvo školství, krajská a okresní a místní národní výbory?

Smutnou trasu jsme absolvovali s ministrem školství, prof. dr. V. Kadlecem, předsedou KNV Čeryenkou, dalšími předsedy a zástupci ONV a MNV. Přes 50 % ZDŠ ve Středočeském kraji je nevyhovujících. Jinde je to stejné, nebo horší. (Na Českobudějovicku se učí v havarijní škole, postavené ve 14. století.)

Předseda KNV mj. řekl novinářům, že přes polovinu z akce „Z" se dává na školství; občané věnují statisíce brigádnických hodin; stavební skupiny JZD zachraňují před zřícením většinu škol. Ale to je katastrofálně málo. Ve Středočeském kraji se staví — do roku 1971 — 5 škol. Bylo by jich potřeba nejméně 15. Z těch pěti není stavební kapacitou zajištěna ani j e d n a. Průmstav — původně určený pro občanskou výstavbu — dělá teď i jiné věci.

Prim hraje otázka finančních stimulů. Výstavba škol není pro stavební podniky lákavou záležitostí.

Názor ministra školství: „Dokud se nepodaří přerozdělení investičních prostředků v národním hospodářství, nic se nezmění."

Třetina škol jsou století a starší budovy. 80 % škol ve Středočeském kraji nemá vodovod. 75 % škol v republice je bez tělocvičny.

Na zabezpečení úkolů v oblasti investiční výstavby v odvětví školství, plánované národními výbory, rozepsaly podle statistických výkazů Státního úřadu statistického krajské národní výbory ve II. čtvrtletí 1968 roční plán investiční výstavby (plán provedených prací a dodávek) v rozsahu 1 396,309 mil. korun. Z toho v účelové výstavbě 959,111 mil. Kčs a 347,198 mil. korun v plánu výstavby škol, budovaných v rámci občanského vybavení nové bytové výstavby.

V odvětví školství v působnosti národních výborů byl plán v objemu 1 396,309 mil. Kčs splněn za I.—II. čtvrtletí 1968 na 42,1 %, z toho ve stavebních pracích na 41,4 %. V akci „Z" celkový plán odvětví školství a kultury, představující plánovanou hodnotu díla v rozsahu 223,987 mil. Kčs, byl splněn na I.—II. čtvrtletí 1968 na 40,7 %. Přitom bylo v rámci této výstavby bezplatně odpracováno občany 1 847 923 hodiny.

Jednoduše řečeno: nejmenší školní děti jsou na tom zle. Stavební organizace buď snižují původně dohodnuté dodávky na školských stavbách, nebo odsunují termíny zahájení nových školských staveb.

Ministr školství řekl novinářům po prohlídce havarijních škol: „Kdyby byla takováto situace na vysokých školách, určitě by se s tím něco muselo rychle udělat. Studenti by se o sebe dovedli vzít. Ty malé děti to neumějí. Musíme to tedy udělat za ně. Musíme apelovat na vládu i na odpovědné lidi, řídící stavební podniky, aby tisícům dětí pomohli zachránit zdraví a umožnili jim slušné podmínky pro možnost základního vzdělání."

Nic jiného jsem nechtěla tímto článkem docílit. Je mi strašně líto, že naše pokročilá společnost byla schopna tak málo prosadit pro ten kořínek našich národů. Pro ty nejmenší, jimž slibujeme lákavé perspektivy, a které nutíme první vědomosti získávat v takřka — někde dokonce ne takřka — středověkých podmínkách.

Drahomíra VESELÁ

ZEMĚDĚLSKÉ NOVINY, 22. října 1968, str. 3.

Absolutní trest

5/318/XI

Apel českých spisovatelů na Národní shromáždění

V převážné většině států zůstává stále nerozhodnuta otázka: zrušit či ponechat trest smrti? V některých zemích byl již trest smrti zrušen, jinde diskuse o této věci pokračuje. Stejně je tomu u nás. Pravda je, že názor právníků, sociologů, psychiatrů a pochopitelně veřejnosti není jednoznačný.

Odpůrci trestu smrti jsou dobře vyzbrojeni argumenty. Odsuzují trest smrti jako trest absolutní. Jeho výkonem vše končí, i možnost nápravy, jestliže byl odsouzen nevinný člověk. Odpůrci trestu smrti operují statistikami z některých zemí, kde trest smrti byl zrušen, a poukazují na to, že tento trest nemá tzv. odstrašující účinek. Zločin (který v převážné většině případů bývá psychicky nenormální) si v okamžiku činu ani neuvědomuje důsledky svého jednání, nepřemýšlí o tom, zda bude či nebude popraven. Dále poukazují na to, že lze společnost před vrahem dále chránit jinak, než jeho fyzickou likvidací — izolací ve vězeňských či léčebných (jde-li o osobu nenormální) zařízeních. A snahu zachovat trest smrti přičítají tradičním pocitům lidí, které mají své kořeny ještě ve starozákonním „oko za oko, zub za zub".

Stoupenci trestu smrti pak naopak hovoří o nutnosti skoncovat co nejjistěji s tím, kdo spáchal nejtěžší zločin, připravil někoho o život, v zájmu celé společnosti, jejího zabezpečení před recidivou takového trestného činu. Někdy též tvrdí, že trest smrti je dokonce humánnější, než doživotní či dlouholetý trest odnětí svobody.

Z humanistických pozic pak se vždy naopak zdůrazňuje, že lidská společnost nemá právo vzíti člověku, ať už se dopustil čehokoliv, život, pokud disponuje jinými prostředky, jak znemožnit jeho protispolečenské působení a jak ho trestat za zločiny proti spoluobčanům. Toto je také výchozí stanovisko dokumentu, který zaslala předsedovi Národního shromáždění s. J. Smrkovskému i česká část předsednictva ústředního výboru Svazu československých spisovatelů. Navrhuje v něm, aby v předvečer 50. výročí našeho státu byl trest smrti v Československu zrušen.

„Jsme přesvědčeni, že zrušení trestu smrti by významně doplnilo sérii důležitých ústavně právních a zákonodárných rozhodnutí, chystaných u příležitosti padesátiletí naší samostatnosti. Bylo by zároveň zřetelným vyvrcholením úsilí o nápravu všech minulých nespravedlností, jehož projevem je nedávno přijatý rehabilitační zákon," praví se v závěru dokumentu. (lv)

Unum necessarium

A už se zase lidi začínají bát mluvit, povídá onehdy kdosi.

Odpověděl jsem, že je to docela možné. Pak jsem o tom začal přemýšlet. Nikoliv o tom, co ten člověk tvrdil, ale o tom, co jsem mu odpověděl. Vlastně jsem tu možnost rezignovaně připustil. Ale rezignace vytváří podmínky pro to nejhorší. Následuje neangažovanost, pak netečnost a po ní bezmocnost.

V čem bylo období před lednem nesnesitelné?

Redakční archivy a řada nás redaktorů chová nespočet čtenářských dopisů, z nichž čiší lidský strach, lidská nejistota, nebo bezmocná horečka marného protestu proti vysloveným nesmyslům, bezprávím a posléze i zvůlím. Anebo vztah mladých lidí k veřejným záležitostem. Někdy to vypadalo jako kdyby jim bylo všechno jedno. Ale celé jejich generace vyrostly v socialistickém vědomí; tento společenský řád je jim vlastní a přirozený, sami jej budou zanedlouho uskutečňovat, v jeho duchu řídit společenský vývoj. A jestli vyslovovali velmi radikálně své námitky, pochyby a nesouhlasy, pak nikoliv proti našemu systému, ale proti jeho zneužívání. Za zneužívání samozřejmě musíme potlačovat stejně například dosazování a protěžování politických kariéristů jako potlačování názorů a administrativní likvidaci těch, kdo mají třebas i nepřívětivý, nicméně v jádru zdravý názor. A konečně útisk představuje i násilné vnucování myšlenek, které jsou prokazatelně neudržitelné.

To všechno z předchozího období nesporně deformace socialismu známe na své kůži. A přece i tehdy, za velmi obtížné situace, kdy komunistickou stranu diskreditovali packalové a lidé s nestydatou osobní ambiciózností, naprostá většina u nás věděla, že náprava může a musí vzejít z lůna vedoucí strany, z lůna, v němž je uložena hlavní, řídicí idea. Protože my jsme jako národ přijali své politické krédo nikoliv pod tlakem, ale z rozumu a z přesvědčení. Kořeny naší cesty za socialismem tkví už v první republice a po druhé světové válce nastoupilo toto politické přesvědčení rozhodnou cestu v myslích nejprogresívnějších složek. My jsme si prostě socialismus zvolili a přes všechny negativní rysy vývoje poměrů zejména v padesátých letech jsme nikdy nepomýšleli na jeho likvidaci. Taková je historická pravda.

A právě proto jsme se vzrůstajícími obavami sledovali vývoj této společnosti v rukou lidí, kteří si z metody budování socialismu udělali kázeňský řád, past na myšlení a vlastní svévolné zákony. S tím se nedalo souhlasit a odpor narůstal, byť utajen. Nejen proto, že v padesátých letech ten nastolený kázeňský řád podupal všechny principy socialistického humanismu, ale humanismu vůbec; vzal lidem občanskou jistotu i důstojnost a nastolil konfidentství a licoměrnost; strach a přetvářku. Zbabělá opatrnickost měla své dobré příčiny a postupně obnovila v tomto státě ideu švejkovství. To byla po jistou dobu obecná politika lidí. To chce klid... A postava Josefa Švejka. Bylo to otřesné. Ale zdravé jádro si uchovalo niternou aktivitu přes všechny těžkosti, až nadešla chvíle, kdy obroda, započatá uvnitř komunistické strany strhla k nadšení zdrcující většinu lidí, toužících nalézt zase vestu uzdravení v myslích a srdcích. Odtud ta pozdější nevídaná renesance vztahů ke komunistické straně, odtud ta semknutost národa kolem vedoucích komunistických politiků.

Otevřenost, důvěra, srdečnost, vlídnost a prosté občanské vystupování, lidský vztah k otázkám života čtrnácti miliónů obyvatel této republiky, přímost a bezelstnost vešly do projevů i činů našich státníků. Slova povzbuzení i díků z úst Alexandra Dubčeka, Josefa Smrkovského — a po návratu do aktivity pak generála Ludvíka Svobody — stála na počátku očividného znovuvzkříšení občanské vzájemné důvěry a soudružského soužití. Slovo soudruh dostalo zase starý význam člověka, o něhož se mohu v životě opřít a na kterého se mohu v díle spolehnout. Význam tylovský — vlastenecký. A to všechno otevřelo komunistické straně dveře do přibytků nestraníků — ba i jinostraníků.

Opakujeme si s našimi státníky a politiky víru v pokračující polednový program socialismu naplněného humanismem, soudružskými vztahy a velkými marxistickými ideami. V běžném životě, v denním styku je tedy třeba, aby v tomto akčním programu nadále nechyběly morální zisky polednového procesu — schopnost a vůle hovořit si bez bázně a hledět si přitom do očí. Udržet si dál onu pravdomluvnou, otevřenou občanskou účast na osudu a cestě naší republiky, důvěru jednoho v druhého a vášnivý zájem o budoucnost. Zejména pro mladé lidi to přece jinak není ani myslitelné.

Karel DVOŘÁK

ZEMĚDĚLSKÉ NOVINY, 19. října 1968, str. 2.

7/318/XI

Poznámka při sobotě

Divadelní sezóna začala. Divadla ohlásila nové repertoární tituly, opony se zvedají o prvních premiérách. Divadelní sezóna teprve začala a při začátku se závěry vyslovovat nesluší. Je to nepadložené, ukvapené a tedy nemístné. Charakter a znaky sezóny se hodnotí obvykle na konci června, jak žádá starý mrav či důvodně ustálená konvence. Přesto si však dovolím tuto konvenci porušit. Už nyní, na počátku, se mi objevuje jeden specifický rys, který nejen sezónu charakterizuje, ale vtiskuje jí zároveň výjimečný a neobvyklý ráz. Je to tendence k návratu a hierarchizaci české klasiky. Divadla vylučují a mění připravované tituly a ohlašují Noże furianty, Lucernu, Jana Husa, Jana Roháče – není skoro jediné, které by tvořilo výjimku. V repertoárových změnách i v dramaturgické jednotě lze spatřovat výraz bytostné potřeby divadel zaujmout stanoviska, vyjádřit se k problémům dnešní současnosti prostřednictvím slov českých klasiků, ideji, jimiž jsou jejich hry neseny: práva českého národa na samostatnost, sebeurčení, boj o českou národní existenci. O tomto faktu jsme již na stejném místě hovořili. Mohli bychom tedy shrnout: dramaturgie a divadla našla svou dobu. Našla ji však skutečně? Odpověď není zdaleka tak jednoznačná, jak se při prvním dojmu jeví. Důrazná tendence k návratu klasiky, jejíž opěrné sloupy tvoří převážně díla 19. a 20. století, totiž vnucuje otázku: dokáží tato díla vyjádřit skutečnost, kterou žijeme, zcela, komplexně?

Domnívám se, že nikoliv; způsob, jímž jsou určité ideje těchto her zvárněny, ukazuje, že pohled autorů na jistá fakta byl před sto či šedesáti lety naprosto jiný. Jestliže tehdy šlo především o aspekt úzce národnostní, dnes se tento problém objevuje (byť s vědomím kontinuity vlastní národnostní problematiky) nově – v širších vztazích a souvislostech, daných jak celosvětovým vývojem, tak historickými zkušenostmi posledních padesáti let. Moderní člověk dvacátého století neuvažuje, zjednodušeně řečeno, zda bude mluvit či nemluvit česky, poněvadž v této skutečnosti není ohrožen. Moderní člověk dvacátého století uvažuje spíše o různých formách či podobách nepráva, která se nazývá právem, nespravedlnosti, která se pojmenovává spravedlností, antihumanity, která je označována jako humanita, porobování, kterému se říká volnost. Moderní člověk dvacátého století uvažuje o ceně lidství a svobody nejen ve vztahu k vlastnímu národu, ale k lidem vůbec a k sobě samému zároveň.

Není pochyby o tom, že česká klasika se jistě setká v dané chvíli se silnou citovou odezvou u publika. Přesto i proto se mi tento dramaturgický akcent zdá nesmírně problematický. Bylo by totiž pro nás – divadlo i diváky – neodpustitelným omylem, kdyby se z minulosti a navíc výběrem zjednodušeně pojaté (proč se například nehraji Tylovi Kutnohorští hovíři?) udělal program. Tímto omezením by se totiž divadlo ocitlo v podobné situaci jako v padesátých letech. Idejemi a slovy by „řešilo" přítomnost, jsouc izolováno okruhem dávno vyslovených pravd, které už formulovali naši přední historici.

Příklon ke klasice může mít, podle mého soudu, smysl jedině tehdy, nebude-li programem, ale tvorbou. To znamená, nalezneme-li divadla jevištním tvarem těchto her širší souvislosti a hlubší poměr k dnešnímu světu a otevřou-li takové otázky, které si současný divák klade.

Dagmar CIMICKÁ

ZEMĚDĚLSKÉ NOVINY, 19. října 1968, příloha.

Že by chemie?

E/318/XI

Měli bychom si důkladněji uvědomovat, že přírodní vědy vnikají stále hlouběji a převratněji do našeho života. Vezměte jen takovou moderní fyziku, mechaniku, chemii. Spektografické metody chemických analýz. Kvantovou teorii. Svět mikročástic a nově vybavené vlastnosti látek. Atakdále, atakdále.

A že to všechno má své souvislosti s proměnami myšlení, ba dokonce s pozvolnými proměnami celých mentálních principů společenských, člověčenských – politických či uměleckých.

Například moderní kritický lidský duch, bádaje o podstatě lásky, dochází k podezření, že jde o jisté chemické procesy.

A jazykovědec či ještě lépe básník a vůbec každý, kdo miluje řeč, slovo, ona magická znamení pro myšlenky, ví dobře, jak blízko nenadálým chemickým procesům jsou i procesy sdružování slov. Jsou slova jako třeba vášeň, manie, krása, vědění. Položena takto vedle sebe jsou mnohotvárně otevřená naší zvědavosti. Seskupme je: vášeň krásy; manie vědění; jaká to náhlé erupce představ a jaká to exploze možností.

Můžeme pokračovat v tě vzrušující hře donekonečna. Manie pravdymilovnosti. Vášeň pravdy. Pravdomilné gurmánství. Filosofie pravdy. Rozkoš pravdy – ale i cynismus pravdy. Pravda laskavá, ironická, skeptická. Nároživost pravdy. Nepříjemná pravda, holá pravda, historická pravda. Tato malá pravda – tato velká pravda. A lidově: pravda pravdouci.

V každém novém spojení je ukryt nový objev nových možností.

Člověk může být afektovaně pravdivý i pravdivě afektovaný.

Může být vášnivě pravdivý i opravdově vášnivý. Posedlý pravdou i vpravdě posedlý. Vidíte ten chňostroj, pestrý donekonečna?

Ale já si hru se slůvkem pravda nevybral náhodně. Zdá se, že pravda je od nedávné doby zase předním úhelným kamenem našeho veřejného života. Ostatně jím pravděpodobně nikdy být nepřestala. Sehrála mohutnou historickou roli ve vývoji českého národa. Neméně i slovenského. Avšak my jsme obzvlášť citliví na tuto historickou roli proto, poněvadž dala světu – nejen našemu národu – mučednika. Nic naplat, umřít pro pravdu je úctyhodné. Nestává se to napořád, jakkoliv se o tom napořád mluví. Je to těžší, než si kdokoliv z nás dovede představit. V člověku není jen jistota, sídlí v něm i pochybnosti. Nejen vášeň pro věc, ale také strach. A krom toho – nežije dnes člověk natolik pohroužen jen do svých teorií, aby na sebe nedal působit také praktickým dopadem těchto teorií.

Probíráme-li se historií našeho národa, jeho společenskými směry a proudy, národními či sociálními snahami, filosofickými či náboženskými sklony, mentálními předpoklady a dějinnými vlastnostmi, můžeme směle tvrdit, že nikdy jsme ničeho nechtěli dosáhnout nepravdou, lží, překrucováním skutečnosti a vymýšlením rafinovaných podvrhů. Dokonce ani polopravdu jsme nikdy neuznávali jako argument; ač nám to možná mohlo nejednou alespoň v taktickém směru pomoci.

Máme v historii postavy, které co do přísnosti k pravdě připomínají jakousi vášeň prvních křesťanů. Pravda se jim stala cílem a smyslem všeho konání – ba i celých národních dějin. Například Masaryk. Převaha jeho životního díla je motivována přímo fanatickým bojem proti nepravdě, podvrhu, polopravdě a vědomé lži. A naprostá většina nepřátelství, jež se vůči němu rodilo v samotném českém národě, bylo nepřátelství postižených a demaskovaných živlů.

A když se dnes zkoumá, v čem byl počátek naší republiky mezi dvěma válkami pozitivní, dochází se k přesvědčení, že především v tom úporném a otevřeném zápasu a nesporné společenské hodnoty, mezi nimiž demokracie, založená na otevřenosti pravdy, nebyla cílem zdaleka posledním. Jako idea tu byla a jako proces se všemi pozitivními i negativními jevy dala našim národům jisté společensky nikoliv nevýznamné vlastnosti.

Všimněme si, kdo v tom zápasu tehdy nestál na principu přísných pravd, komu nebyla otevřená pravdivost vlastní. Byly to jedině živly podvratné, jejichž zájmy byly nízké anebo hlupácké. Byli to ti, kteří první nabrali vítr do plachet vždycky, když šlo o osobní prospěch a o dosažení moci. Byli také první, kdo se spojovali s jakýmkoliv vnějším nepřítelem, vidouce v tom pro sebe příležitost pokaždé, byl-li tento vnější nepřítel dostatek silný.

A když přišel v životě naší generace nejotřesnější okamžik – zrada na republice, Mnichov a německá okupace – přišla s tím vším také devalvace hodnot ryzí pravdy. Nastoupila metoda nejen polopravd, ale vyslovených nepravd, jejichž role byla o to podlejší, že nebylo možno tyto nepravdy vyvracet. Lži, výmysly, propaganda a podlé výpady se staly ideou, která ospravedlňovala vše. I samu sebe.

Jistota pravdy se jeví v historii našeho státu i v tom, jak vždy její obhájci bojovali ne jenom se zápalem, ale také s povzneseným duchem, s onou povýšeností ducha nad bezduchostí. Vezměme jen Karla Havlíčka. Osočován, napadán, ohrožován, vystaven útokům, pronásledován, snižován, demagogizován – nikdy se nesnížil k tomu, aby polemizoval s průhledným hlupáctvím a s bezectnými výmysly. Ironizoval, štípl, mávl rukou – ale nediskutoval. Trpěl, byl persekvován, likvidován. Povzdychl si, zhořkl, postěžoval si. Ale nikdy se nesnížil na podúroveň výrobců oněch prostředků, jimiž jedině mohl být zničen.

Je tu ovšem zákonitý předpoklad pro jistotu pravdy: víra a přesvědčení. Když byl Fabius Maximus nejvíc napochopen, když římský lid, pro něhož tolik udělal, nedovedl docenit jeho moudrost a státnickou rozvahu, když jeho nejbližší přátelé s krčením ramen říkali, Fabie, oni se ti smějí, oni tě pomlouvají, oni tě urážejí, udělej něco – odpovídal: Ztratil bych své přesvědčení, svou víru a svou jistotu, kdybych si dal vnutit jejich prostředky. A opakoval s filosofy: Jejich smích se mne nedotýká, jejich urážky mne míjejí.

Žijeme tyto dny v ovzduší výročí, které není malé a není nevýznamné. Před padesáti lety jsme jako malý, bezvýznamný stát dostali samostatnost – a s ní i dannjský dar: jak ji udržet. Víme, že ne chlebem a ne mečem. Proto tolik při nejúznějších příležitostech zpytujeme své národní svědomí. Říkáváme někdy skoro nadneseně: Jsme národ Husův. Ale co když opravdu jsme? Víme, co Husa trápilo nejvíc. Že nikdo nedbal jeho argumentů, že pravda jim neznamenala nic, když už napřed byla vytvořena teze. A zkoumáme-li svou historii mladé a tolik lobilní národní svobody, vidíme, že vlastně totéž vždy nejvíc mrzelo i nás – jako národ, jako lid této vlasti. S tím se patrně nedá nic dělat – moderní věda by to nejspíš přičetla nějakým složitým chemickým reakcím.

Karel DVOŘÁK

NÁŠ DOMOV 3

ZEMĚDĚLSKÉ NOVINY, 19. října 1968, příloha

MLADÁ FRONTA, 19. října 1968, str. 5.

10/318/XI

Sdělení redakce

Podplukovník A. Sgibněv, zvláštní dopisovatel sovětského listu Krasnaja zvezda, uveřejnil v uvedeném listě dne 17. října 1968 článek pod nadpisem Z československého zápisníku — Navěky uchováni v srdcích (Uvěkověčennyje serdcami), v němž píše o vztazích československých občanů k Sovětské armádě. V této souvislosti též uvádí — citujeme: „... tyto hrdinské činy nikdy nevyblednou, byť by je polévali jakoukoli špínou křivopřísežníci z Mladé fronty, Práce i ti, kdo jsou s nimi."

Uvedeným naříčením se cítíme hluboce dotčeni na své cti jako novináři a občané Československé socialistické republiky.

Obracíme se proto na předsednictvo vlády ČSSR s naléhavou žádostí, aby tato záležitost byla projednána s příslušnými orgány SSSR a uvedena na pravou míru.

Redakce Mladé fronty a Práce,
Praha

MLADÁ FRONTA, 22. října 1968, str. 2.

CO DĚLAT PRO OBNOVU PŘÁTELSTVÍ

Ústí nad Labem (jm). — 1304 zaměstnanci Severočeských tukových závodů v Ústí nad Labem schválili rezoluci, ve které se mimo jiné praví:

My, pracující Severočeských tukových závodů, poctivě pracujeme a přispíváme tak k budování socialismu v naší vlasti. Žádáme, aby tisk, rozhlas a televize signatářů Varšavské smlouvy skončily s nepravdivými informacemi o situaci u nás a o postoji čs. dělníků rolníků, inteligence.

Žádáme, aby ustalo vměšování do našeho poledového vývoje, do akčního programu KSČ a vlády, kritikou, radami a pokyny. Rovněž nemůžeme souhlasit s ústupky a změnami v řízení naší ekonomiky. Jedině oboustranné plnění moskevských dohod může přispět k obnově dobrých vztahů s národy socialistického tábora.

MLADÁ FRONTA, 22. října 1968, str. 1. a 2.

Už nám bude padesát

11/318/XI

Dr. ZBYNĚK VOKROUHLICKÝ, CSc., PŘEDSEDA ÚV ČSM:

Za několik málo dní nám mladým i starším, dětem i jejich rodičům, všem 14 miliónům obyvatel Československa bude 50 let. Možná že leckterý z mladých lidí nebude souhlasit s tímto tvrzením a bude dokazovat svým občanským průkazem, že mu je teprve 20, nebo i méně.

V posledních týdnech, ba měsících jsme si však my všichni, obyvatelé Československu, správně navykli říkat a skutky dokazovat, že zemi, v níž žijeme, je naší vlastí, že jedině my máme právo rozhodovat o jejích osudech, řídit ji a vést. A protože náš stát dovršuje svou padesátku, my všichni, kteří ho tvoříme, dovršujeme také padesátku.

Pro stát to jistě není nijak dlouhý věk. Pro člověka padesátka už znamená něco víc: přinejmenším vyzrálost, upevněný pocit odpovědnosti za každý vlastní čin, jasná schopnost orientovat se ve složitostech života, umění správně se rozhodovat v sebezapletenější situaci, moudrost v jednání i myšlení, prozíravost i vnitřní kázeň.

Přál bych si, aby tyto vlastnosti projevili všichni mladí lidé při oslavách naší společné padesátky. Budeme je rozhodně potřebovat, protože je bude potřebovat právě onen oslavenec — naše republika.

Tu padesátku budeme totiž oslavovat ve značně složité vnitropolitické i zahraničně politické situaci. Vím, že padesátku lidé většinou oslavují hlučně, veselím, často z radosti nad jejím dožitím, i lehkovážně. Mnohý padesátník aspoň v den svých narozenin někdy až neodpovědně připíjí s přáteli a hlukem ruší sousedy. Na druhý den ho pak pobolívá nejen hlava, ale cítí se celkově unaven, jakoby polámán.

Mohlo by se stát, že i v nás mladých vznikne touha hlučně přispět k oslavám 50. výročí Československa. Mohlo by se nám zdát, že by dokonce bylo správné, abychom naší republice připravili k jejím narozeninám nějaký dárek, třeba v podobě manifestací, různých průvodů s hesly atd, abychom tím všim dokázali, že k ní patříme, že s námi může počítat, že to s ní myslíme dobře.

V době, kdy všichni, ať mladí či starší, usilujeme o to, aby se náš život plně vrátil do normálních, tedy našich kolejí, v době, kdy určitě my všichni mladí chceme, abychom si co nejdříve a nejúplnější zase rozhodovali jen sami o svých věcech, by však takový dárek nepřispěl ani nám, ani republice.

Víme, že dnes není snadné vyzývat mladé lidi ke klidu, k rozvaze, k disciplinovanosti. Mnoho našich představitelů, ti, které máme rádi a věříme jim, to již mnohokrát řekli. Chtěl bych to však říci i já, protože jsem sám mladý a pracuji v organizaci mládeže, dokonce jako její předseda a navíc i proto, že na stránkách Mladé fronty jsem v uplynulém období mládež naší země mnohokrát vyzýval k mnoha věcem.

Chceme-li opravdu něco darovat naší republice ve dnech, kdy budeme vzpomínat jejího vzniku, pak by to měl být dárek, sestavený z naší rozvahy, klidu, z pochopení, že sebepokojnější manifestace a demonstrace na ulici, na veřejných místech nás poškozuje. Řekl bych, že by to měl být dárek našeho rozumu, který bychom měli položit jako veliký základní kámen do stavby druhého půlstoletí našeho socialistického Československa. Přitom rozum vyžaduje právě klid. Jedna z výrazných postav anglických dějin, Thomas Paine, kdysi napsal: „Nic nepomáhá vítězství z rozumu tolik, jako klid těch, kteří mu slouží."

Chtěl bych proto v předvečer 50. výročí naší republiky požádat všechnu naší mládež, od školáků přes středoškolské studenty a učně, přes mladé dělníky a zemědělce, přes vysokoškoláky až po naši mladou inteligenci, aby pochopili, že největším důkazem lásky nás mladých k naší vlasti je dnes klid a rozvaha, disciplinovanost a moudrost, vnitřní kázeň a vysoká odpovědnost každého jednotlivce za chování celku.

Vím, že výzev už bylo mnoho. Tolik, že se staly nepřehlednými. Proto nikoho k ničemu nevyzývám. Přeji jen nám všem mladým, aby narozeniny republiky byly opravdu klidné, aby nás nikoho po nich nebolela hlava. Můžeme k tomu výrazně pomoci. Učiňme tak s vědomím, že tím nejvíc prospějeme sobě i všem, své vlastní dobré budoucnosti.

VEČERNÍ PRAHA, 22- října 1968, str. 3. 12/318/XI

Jak dál s živnostmi?

Ve škole jsme se učili, že živnost je činnost samostatná, trvalá a výdělečná. Měla svého provozovatele a jeho rodinu uživit. Komunistická strana Československa měla ve svém politickém programu v letech 1945 až 1948 podporu drobného a středního podnikání. Tato zásada tvořila nedílnou část celkové politické linie.

Jak známo, ústava Československé republiky z 9. května 1948 zaručovala soukromé vlastnictví drobných a středních podniků do 50 zaměstnanců (§ 158, odst. 1, Ústavy 9. května). Podle důvodové zprávy měla tato ústava »v právní formě vyjádřit společenskou situaci v dané etapě vývoje«. Měla tedy vyjádřit poměry hospodářské, zejména tím, že určila vlastnické vztahy k výrobním prostředkům a právní formy hospodářského podnikání. To se podle názoru odborníků Ústavě 9. května plně podařilo.

Krátce nato se však — bez ohledu na uvedené ustanovení ústavy — přistoupilo k postupné kolektivizaci a nakonec i likvidaci soukromého podnikání vůbec. Nechyběly tu již tenkrát varovné hlasy, upozorňující, jaké tím mohou vzniknout hospodářské škody našemu státu.

Marně se dokazovala — dnes již samozřejmá — skutečnost, že když má stát ve své moci daňovou, cenovou a mzdovou politiku, nemůže dojít v drobném a středním podnikání k žádnému vykořisťování. Bez ohlasu zůstalo varování, že všeobecná likvidace drobných živností povede ke zhoršení úrovně služeb, které živnosti mohou poskytovat.

Přitom se nebrala v úvahu ani ta okolnost, že ke dni 31. prosince 1947 podle hrubého odhadu pracovalo v živnostenských podnicích téměř 20 % dělí pětina všech pracujících. Jenom v Praze bylo k tomuto dni 54 055 živností. Z toho bylo 12 560 maloobchodů, 27 320 řemeslných a jiných výrobních živností a 2801 živností cizineckého rázu.

Naše řemeslo se v té době začalo pomalu vzpamatovávat z protektorátního ochromení. Výrobky našich řemeslníků získávaly stále více umístění na světovém trhu. Uvažovalo se o založení Slovanského svazu řemesla.

Dnešní skutečnost je ovšem jiná, než byla v roce 1947, a.e stále víc a více se volá po zlepšení služeb obyvatelstvu. To — podle mého soudu — není možné bez rozvíjení a uplatňování soukromé iniciativy v soukromých podnicích.

Naši sousedé živnosti ponechali

Pokud vím, v Maďarsku, Polsku a v Německé demokratické republice živnosti jako soukromé podniky nelikvidovali a nebylo tím nijak ohroženo budování socialismu. Známé je i stanovisko akademika Oty Šika: »Každý z nás také dobře ví, že socialismus sotva ohrozí řemeslníka, který zapojí do práce své rodinné příslušníky, nanejvýše jednoho dva učně.« (Květy č. 33 ze 17. 8. 1968 str. 7.)

Drobné provozovny nejdůležitějších služeb budeme nesporně potřebovat, k tomu, aby zaplnily mezery, které máme ve svém hospodářství. Podle akčního programu Komunistické strany Československa, přijatého na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna t. r., má se sféře služeb své oprávnění i drobné osobní podnikání. Novým podnikatelům však musíme dát zákonné záruky, právní jistotu, že nebudou nikdy o výsledky své práce a svého snažení připraveni. Musí být přesvědčeni o tom, že tvoří důležitý článek v našem národním hospodářství, že stát má na nich zájem a že je bude v jejich poctivém pracovním úsilí všestranně podporovat.

Tady jen poznámka na okraj: je opravdu nejvyšší čas, abychom vyhledali v nejrůznějších řemeslných oborech ty nejzkušenější mistry a abychom jim svěřili výchovu učňovského dorostu, kterého je považlivý nedostatek. Některá řemesla jsou dnes doslova na vymření, a přece bez jejich výrobků a služeb se žádná společnost nemůže obejít.

Nové možnosti také v družstvech

Osobně vidím však nové možnosti i v podnikání družstevním, k němuž jsme vedli živnostníky již v letech 1945—1948. Ovšem v takovém družstevním podnikání, v němž by byla zaručena členům družstva i určitá účast na čistém zisku, která by právě podněcovala k rozvoji a uplatnění co největší iniciativy podnikatelů.

Obě uvedené formy soukromého a družstevního podnikání by mohly přispět k oživení našeho hospodářství, k vyplnění dosavadních mezer, které máme ve službách, opravárenství a řemeslné výrobě, jak o tom hovoří zmíněný akční program KSČ.

Nové živnosti však lze povolovat jen tam, kde jsou pro to uvedené hospodářské důvody, a jen tomu, kdo k jejich provozování je odborně způsobilý. Snadno se namítne, že bude obtížné takové odborníky dnes hledat. Soudím, že je najít lze, třeba již i v jiných povoláních. Znám například krejčího, který dnes pracuje v továrně jako zámečník. Horší bude takové bývalé podnikatele k provozování živnosti získat. Musíme pochopit, že to, co se s živnostmi u nás dělo, vneslo nedůvěru do řad bývalých našich živnostníků. A tu nedůvěru bude nutno překonat.

Nový obrodný proces, v němž chceme dospět k socialismu demokratickou cestou, však dává jistotu, že ještě i mezi bývalými živnostníky bude mnoho těch, kteří svou odbornost a podnikavost budou ochotni věnovat k prospěchu republiky a jejího lidu.

Dr. JAROSLAV HOLMAN

Devíza padesátého roku

Již za týden dovršíme padesátý rok naší národní a státní samostatnosti. Na první pohled by se mohlo zdát, že vzhledem k tak významnému výročí panuje v jubilující zemi nepochopitelný klid. Je to skutečně jenom zdání. Fakticky prožíjeme půl století své existence v mimořádně vzrušené a málokým předpokládané atmosféře.

Dlouhou dobu připravovaný plán historického padesátiletí počítal více s okázalými akcemi, přehlídkami a manifestacemi než s politickým kvasem. Ufangličkované oslavy, na něž si tolik potrpěli političtí předáci minulých let, se konat nebudou. Máme však litovat, že k takovým oslavám nedojde? Nebo máme v zásobě jiný a silnější kalibr, než jsou hlučné oslavy?

Vstup do jubilejního roku byl dramatický a velkorysý. Během několika měsíců povolily bariéry, o jejichž pevnosti jako by nebylo pochyb. Lid se svobodně nadýchl a rychle pochopil dějinnou příležitost naskytující se zemi právě v roce významného jubilea. Vše nasvědčovalo tomu, že dvacátý osmý říjen 1968 bude dnem, kdy k Československu bude upírat svět s obdivem nejen pro jeho výročí.

Je ironií dějin, že právě ve finále pátého desetiletí, v době, kdy víra v socialistické cíle byla bezpříkladná, ve dnech, kdy důvěra v politické vůdce se snoubila s jejich důvěrou v lid, že právě tehdy slova o naší suverenitě mají tak trochu trpkou příchuť.

Bylo by ovšem škodlivé, kdybychom připustili převahu beznaděje nad optimismem, jakkoliv to nebude snadné. Nebylo by namístě a odporovalo by pravdě, kdybychom se cítili sražení. Udělejme si každý pro sebe inventuru kladných a záporných položek říjnového účtu 1968. Zjistíme tak, že páté desetiletí se v mnohém podobá dni vyhlášení republiky: Především tím, že je více věcí, jež nás spojují, než těch, které nás dělí. A o takovém stavu se nedalo hovořit ani v dramatickém roce 1938.

V jubilejní den také ústavním zákonem vyřešíme vážnou národní a politickou otázku. V jedné zemi budou vedle sebe a spolu žít občané obou našich národů, všichni se stejnými právy a rovnoprávným postavením. A nejen to. Naprostá většina národa, bez ohledu na to, v které části republiky žije, je prodchnuta odhodláním žít ve své zemi svým životem, vybudovat společnost podle obrazu svého srdce a rozumu, v níž vlast, hrdost, víra a důstojnost nebudou jen řečnickými slovy. Tím vším jsme silnější, než by se mohlo zdát.

Ptáme-li se tedy, čím nahradíme okázalé oslavy, můžeme s klidným svědomím prohlásit, že vnitřní jednotou. Chraňme ji, udržme ji za všech okolností a proti všem rozbíječům. Je to jistě ne jediná, ale největší devíza padesátého roku naší republiky.

Václav KRÁL

REPORTÉR, č.40/68, 16. - 23. října 1968, str. 8. - 10.

SAMOSPRÁVA

MILOŠ BÁRTA

14/318/XI

Rady pracujících vstupují do života

Diskusi o samosprávě výrobců začíná ovlivňovat nový faktor — první kolektivní orgány demokratické správy podniků zahájily činnost. Zatím jich pracuje několik desítek a další se mají ustavit k 1. lednu příštího roku. Je to jen přibližný údaj, avšak kdybychom byli s to uvést zcela přesně počet fungujících rad pracujících, nevyjádřili bychom tím důležitou skutečnost, totiž spontánní a hluboký zájem, jaký na závodech myšlenka samosprávy pracujících vyvolala.

RADY SE CHYTILY

Prozatímní rámcové zásady vlády publikované koncem června předpokládaly, že před vydáním zákona o socialistickém podniku budou rady pracujících zřizovány jen v jednotlivých případech. Nicméně o šest neděl později, v polovině srpna, počítala už celá polovina všech podniků ministerstva těžkého průmyslu — jak vysvítá z údajů aparátu ÚRO — že nejpozději k začátku příštího roku ustaví radu pracujících nebo aspoň její přípravný výbor. K stejnému termínu plánovala i polovina důlních podniků, že bude spravována kolektivními demokratickými orgány. Ve stavebnictví aktivizovala idea podnikových rad odborové organizace, které v řadě případů připravily koncepty stanov rad pracujících a jejich volebních a jednacích řádů. Před 21. srpnem předpokládalo úhrnem téměř tři a půl stovky kolektivů pracujících, že v jejich čele bude k 1. 1. 1969 stát podniková rada. Vývoj v srpnu způsobil, že se tyto záměry budou realizovat v mnohem skromnějším měřítku. To ovšem nemění nic na faktu, že idea demokratické správy podniků nalezla na závodech velmi silnou odezvu.

Značný zájem o podnikové rady potvrdila rovněž sociologická sonda provedená koncem června laboratoří průmyslové sociologie při strojní fakultě ČVUT ve čtyřech pražských závodech. Dvěma stům dělníků a techniků a stovce vedoucích hospodářských pracovníků a funkcionářů společenských organizací vybraných náhodně a rovným dílem ze Závodu W. Piecka na Smíchově, z Lokomotivky Sokolovo, z Tesly Strašnice a z košířského závodu ZPA jsme mj. položili otázku, co očekávají od zřízení rad pracujících. Po zkušenostech s podobnými otázkami v minulých letech, týkajících se perspektiv nové soustavy řízení, jsme předpokládali zdrženlivost dělníků a velmi střízlivé odhadování prospěchu, který by jim mohl vzejít z orgánů demokratické správy podniků. K našemu překvapení 74 % všech dotazovaných očekává, že rady pracujících přinesou zlepšení, 5 % se domnívá, že k žádným změnám nepovedou, necelá 3 % se obávají zhoršení a 1 % rady pracujících odmítá. V obou posledních skupinách je vždy po jednom technikovi z 63 dotázaných a ani jediný dělník ze 137, jimž jsme otázku položili. Zbytek respondentů buď zaujímá jiné stanovisko (10 %), nebo „neví" (6 %).

Na základě všech uvedených údajů lze vyslovit názor — neradi bychom to zatím nazývali závěrem — že pracující myšlenku podnikových rad přijali a spojují s její realizací naděje na zlepšení. Vzhledem k velmi krátké době, v níž se tak stalo (vždyť veřejná diskuse o samosprávě pracujících začíná až v dubnu—květnu) a rovněž vzhledem k tomu, že jejich představa o radách pracujících, jak ještě doložíme, je dosti mlhavá, můžeme dokonce mluvit o životné tendenci výrobců k samosprávě. Osobně se na podkladě našich předchozích výzkumů domnívám, že zde máme co činit s pozitivním výrazem nespokojenosti dělnické třídy s byrokratickými deformacemi společenských vztahů v minulosti.

Je-li tomu tak, bude sotva možné považovat rady pracujících za záležitost umělé vnášenou několika ekonomy, filosofy a sociology do továren, jak jsme mohli v diskusi zaslechnout. Spíše se zdá, že tíhnutí k radám má v dělnickém prostředí velmi silné a široce rozvětvené kořeny a že v něm máme před sebou společenský jev, který nebude možno obejít nejen při řešení otázek řízení, nýbrž i při úvahách o dalším vývoji naší společnosti.

MALÁ SOCIOLOGICKÁ SONDA

Ve čtyřech pražských závodech jsme si kladli otázku, k jakému pojetí podnikových rad se náš výběrový soubor a jeho jednotlivé kategorie kloní, popř. zda si vůbec uvědomuje možnost jejich různého chápání. O postoji respondentů k těmto problémům jsme soudili zejména z jejich představ o vhodném složení rady pracujících a z jejich názoru na pravomoc rady ve vztahu k hospodářskému vedení podniku. Odpovědi týkající se složení a tím i charakteru rady můžeme shrnout do této tabulky (čísla označují procenta).

	D	T	HV	F	celkem
rada jako v podstatě manažerský orgán	10	21	40	20	24
rada v podstatě jako orgán samosprávy	31	30	37	67	38
neutrální charakter rady	49	40	15	13	37

(Poznámka k legendě: D — dělníci, T — technici, HV — hospodářští vedoucí, F — funkcionáři společenských organizací.)

Jak je z tabulky patrno, největší část výběrového souboru se kloní k samosprávnému pojetí rady, avšak prakticky stejný počet si dosud neuvědomuje možnost dvojího řešení této otázky a jeho obraz o charakteru rady je nejasný. Jak známe z historie, mlhavost představ o cílech společenských hnutí bývala v počátečních fázích těchto hnutí příznakem jejich šíře a živelného rozmachu.

Kdybychom se chtěli pokusit předpovědět pravděpodobný vývoj „neutrální složky" výběrového souboru, mohli bychom ho rozložit do obou protikladných skupin, a to ve stejném poměru, v jakém jsou obě tyto skupiny navzájem. Výsledek by byl tento:

	D	T	HV	F	celkem
rada jako v podstatě manažerský orgán	36	41	57	23	38
rada jako v podstatě orgán samosprávy	62	59	43	77	62

Lze tedy předpokládat, že demokratické, samosprávné hledisko může mít spolehlivou většinu jak celkově, tak u dělníků, techniků a zvlášť výrazně u funkcionářů společenských organizací. Zdá se, že mu bude příznivě nakloněna i značná část hospodářských vedoucích. Mezi nimi a mezi funkcionáři budou pak pravděpodobně největší rozdíly v nazírání na otázku složení, resp. charakteru rady pracujících.

Ještě jedna skutečnost stojí za zmínku. Dělníci odmítají ve své většině považovat radu pracujících za manažerský orgán, avšak zároveň se vyslovují pro činnost odborníků v radě. Jak vysvítá z podrobné, v tabulkách neuvedené kategorizace, pouze 8 % dělníků má za to, že by rada pracujících měla být složena převážně z dělníků. Obavy, že podnikové rady jako orgány volené osazenstvem budou mít nízkou odbornou úroveň, sociologická sonda tedy nepotvrdila. Dělníci žádají samosprávu, avšak odborně kvalifikovanou.

Dotaz o pravomoci podnikové rady jsme rozdělili na dvě části. V první části jsme se ptali, zda podle mínění odpovídajících má mít podniková rada právo jmenovat ředitele podniku:

	D	T	HV	F	celkem
rada jmenuje ředitele	56	55	49	73	52
rada se podílí na jmenování ředitele	21	26	35	19	26
rada nejmenuje ředitele	14	13	16	7	13
jiné	8	5	—	—	4

Strukturou odpovědí, chováním jednotlivých kategorií a v základě i procentním podílem jednotlivých skupin se tento výsledek blíží předcházejícímu.

Poněkud méně příznivý postoj k samosprávě pracujících lze vyčíst z odpovědí na všeobecnou otázku o pravomoci rady a o jejím vztahu k ředitelství podniku. Připomínáme, že tato otázka, právě tak jako předcházející, byla položena volně a odpovědi byly dodatečně kategorizovány. Při charakteru sondy jsme považovali takový postup za nejvhodnější, byť byl spojen s jistou nevýhodou — odpovědi lze jen přibližně sestavit do škály, jež by podala obraz o rozložení demokratických nebo manažerských tendencí. Zde je výsledek:

	D	T	HV	F	celkem
rada má rozhodující roli	11	14	6	5	10
rada rozhoduje, popř. spolurozhoduje v koncepčních otázkách	3	13	41	38	16
rada má významnou roli v řadě otázek	22	10	3	9	15
rada je kontrolní orgán	13	15	14	17	14
rada spolupracuje s ředitelstvím	29	19	2	9	19
ředitelství má rozhodující roli	12	19	34	19	17
jiná úloha rady	10	10	—	3	9

Celkový výsledek sondy ukazuje v prvé řadě na pozitivní postoj všech hlavních skupin pracovníků našich závodů k myšlence podnikových rad. Za všeobecným přijetím nového principu se však tají jeho odlišné chápání jednotlivými kategoriemi pracovníků i uvnitř těchto kategorií. Výběrový soubor jako celek tíhne k demokratickému pojetí rad. Z jednotlivých skupin vyjadřují tuto tendenci nejrozhodněji funkcionáři společenských organizací a lze proto předpokládat, že při jejím probojování mohou sehrát důležitou úlohu. Pro samosprávnou koncepci se vyslovuje značná část dělníků, avšak jejich zhruba stejně velká část před několika měsíci ještě nezaujímala vyhraněný postoj. V základě stejné je i stanovisko techniků. Odlišně chápou rady pracujících vedoucí hospodářští pracovníci, jejichž slabá většina se kloní k manažerskému hledisku.

Z toho lze soudit, že o podobu rad pracujících se jednotlivé skupiny ještě střetnou, a to tím spíše, že prozatímní rámcové zásady vlády tím, že tíhnou ke kompromisu, ponechávají obě možnosti ještě otevřeny. Zdá se však, že alespoň letos v létě mělo na pražských závodech demokratické pojetí rad pracujících větší šance než manažerská koncepce.

NEZAPOMÍNEJME NA LEDEN

Studium zkušeností prvních podnikových rad může brzy obohatit teoretickou diskusi o otázkách samosprávy a řízení podniků. Nemělo by ji však zatlačit do pozadí, protože zdaleka ne všechny otázky byly vyjasněny a dochází k nedorozuměním i v podstatných bodech. Jedno z nich se projevuje v přehlížení společenských souvislostí řízení stoupenci manažerského pojetí. Samo zdůraznění významu moderního kvalifikovaného řízení ještě nepředstavuje manažerskou koncepci. Ta začíná tam, kde se otázka řízení redukuje na její technickou stránku a kdy se ve jménu vysoké odborné náročnosti řídícího procesu fakticky vyžaduje výsadní společenské postavení jeho nositelů a jejich vyvázání ze sociálních vztahů poutajících je k pracovníkům podniku. V různých obměnách jsme četli v Reportéru a zejména jinde takové kréda: základní problém spočívá v úrovni řídicí práce. Pro jeho řešení nesměšujme hospodářství s politikou, svěřme podniky odborníkům, nedovolme, aby jim do jejich práce zasahovali lidé nekvalifikovaní, a jediným kritériem jejich činnosti učiňme trh.

Není divu, že při významu řízení a jeho současném standardu mnozí spatřují v těchto návrzích východisko z dnešní mizérie. Připouštím, že za určitých okolností může představovat zmíněný postup reálné, byť dočasné řešení. Nepřehlédněme však, že svou nadřazeností, nekontrolovatelností, soustředěním všech podstatných výrobních funkcí ve svých rukách a tím i svou možností manipulovat tisíci a desetitisíci lidí se manažeři a technokraté, jimž by se svěřily podniky, nebudou příliš lišit od Novotného byrokratů. Neboť byrokracie, to nejsou lidé v glotovém plášti, mávající razítkem, ale společenský vztah, umožňující nemnohým „mávat" s mnohými. Provozoval-li to Novotný a jeho skupina poněkud diluviálně, nevězí pokrok v tom, že dnes budou v jádře totéž dělat manažeři „na úrovni soudobé vědy", tj. v našem případě narychlo listujíce v překladech příruček o „human-relations". Východisko může spočívat jen v postupném vytváření společenských vztahů, v nichž by nikdo nikým „nemával".

Namítá se, že filosofické argumenty na úrovni abstrakce jsou správné, že však existuje nebezpečí jejich příliš krátkého spojení s praxí Československa 1968. Četli jsme to v 32. čísle Reportéra a souhlasíme s tím. Pro úplnost dodáváme, že existuje i druhé nebezpečí, že totiž nedokážeme pojmout současnou praxi v abstraktní rovině a v důsledku jejího úzkého chápání nenalezneme vyhovující praktické řešení. Takové nebezpečí hrozí např. těm, kteří poukazují na úpadek pracovní kázně, na lajdáctví dělníků, jejich nezájem a špatný vztah k práci, v této souvislosti mluví o nemoci národa a léčení spatřují v krédu, o němž jsem se zmínil v předcházejících řádcích. Avšak choroby lidí nebo národů nejsou metlami božími, aniž vznikají úradkem Páně. Jejich příčina, právě tak jako příčina neodborného řízení ekonomiky, je přirozená a průmyslová sociologie ji v našem případě spatřuje konec konců v institucionalizaci všech podstatných výrobních funkcí v rukou byrokratického centra. Soustředíme-li tyto funkce v rukou manažera, můžeme tím vyřešit otázku řízení, nikoli však vyléčit ostatní choroby. Účinnou terapií může být jen postupné vytváření podmínek, v nichž by pracující v rámci výrobního společenství mohli rozšiřovat své výrobní funkce o funkce spojené s řízením výroby, s výrobní politikou, s rozhodováním o investicích, o sociálních službách, o rozdělování hospodář-

ských výsledků. Skutečné léčení tedy dovoluje jen samospráva.

Toto řešení začíná umožňovat moderní technika už dnes a zítra to učiní v ještě širším rozsahu. Moderní technika, která začleňuje pracovníky do výrobního procesu mnohem pevněji než dříve a jež tím integruje sám pracovní kolektiv a oslabuje sociální hierarchii, rodí na Západě s živelnou silou požadavky dělníků po účasti na řízení. Jistě, že rozvoj moderní technologie i některých společenských věd dává na druhé straně manažerům do rukou prostředky umožňující jim realizovat při vysokém stupni racionalizace řídicího procesu svůj společenský diktát. Proto jsem uvedl, že manažerská koncepce je s to nabídnout za určitých okolností reálné, avšak dočasné východisko z naší dnešní mizérie.

Potíž, bohudík, spočívá v tom, že ony okolnosti existují u nás v nepatrné míře. Máme silnou dělnickou třídu, která po dvacetiletých zkušenostech s manipulátory typu Novotného nebude patrně ochotna dát se manipulovat technokraty jen proto, že budou dovednější. Máme politicky aktivní část společnosti, jejíž hodnotová orientace se výrazně projevila v prvních devíti měsících letošního roku a jež trvá na socialismu s lidskou tváří. To jsou faktory, které značně omezují možnosti manažerských koncepcí a které by při jejich realizaci dříve nebo později vedly k novým společenským chorobám a slepým uličkám.

Alternativa, s níž vystupuje manažerská koncepce a jež ji v určitých kruzích činí přitažlivou, totiž — buď odborné řízení nebo samospráva, je falešná alternativa. Samosprávné pojetí rad pracujících lze sloučit s odborným řízením, s rozvojem moderní technologie i s úsilím o demokratizaci a humanizaci naší společnosti. Manažerské koncepce jsou slučitelné jen s prvními dvěma jevy, nikoli však s polednovým trendem naší společnosti. V tom vidím základní slabinu těchto koncepcí a reálnou možnost utvářet rady pracujících jako vpravdě demokratické, samosprávné orgány.

16/318/XI

REPORTÉR, č. 40/68, 16. - 23. října 1968, str. 8. - 10.

REPORTÉR, č. 40/68, 16. - 23. října 1968, str. 10.

OBRAT VE VEŘEJNÉM MÍNĚNÍ

Jedním z toho mála příjemných důsledků srpnových událostí je kvalitativně nový vztah naší veřejnosti k příslušníkům Bezpečnosti. Změna jistě velmi vítaná a ještě před několika měsíci těžko představitelná. Srpnové dny však ukázaly skutečné vlastnosti i smýšlení příslušníků VB snad beze zbytku, a tak většinu lidí neváhala a dala Bezpečnosti opět svůj mandát.

Pro lidi v uniformě, hlavně ty na ulici, přestala být služba utrpením v jámě lvové. Občané vycházejí Bezpečnosti vstříc. Vzájemné pochopení je všeobecné, věc má však stále jeden háček. Už před srpnovými událostmi chybělo jen v Praze několik desítek pořádkových příslušníků VB, při dnešních ještě zvýšených požadavcích jich už schází několik set. Důsledky tohoto stavu jsou vidět na každém kroku. Nedá velkou práci potkat při službě na ulici majora VB, vypomáhá i armáda a Lidové milice. Zvláštní situace si jistě vyžádala i mimořádná opatření, hlavní příčinou však zůstává velký nedostatek pořádkových příslušníků VB.

V posledních dvou zářijových týdnech se jen na MSVB v Praze přihlásilo přes sto mladých lidí, z toho třetina maturantů. Píší a hlásí se i lidé starší, až čtyřicátníci. Změna postoje veřejnosti se tedy projevila i ve zvýšeném zájmu o toto povolání. Ale nových příslušníků přesto mnoho nebude. Maturanti by chtěli jít přímo ke kriminalistům, o uniformu nemá nikdo z nich zájem. Hodně mladých se chce službou u VB vyhnout základní vojenské službě, ti starší zase nevědí, že k VB přijímají muže jen do 30 let. A přísné zdravotní podmínky dále zúží výběr. Souhrnně řečeno — stále se nehlásí ti, na které Bezpečnost čeká. Přísné nároky se změnit nedají a protože se nezměnily ani výhody, které lze při vstupu k Bezpečnosti nabídnout (nástupní plat 1800 Kčs, brutto, uniforma, důchod v 55 letech a čtyři týdny dovolené), situace v přijímání nových kádrů zůstává prakticky beze změny. Stačí si přečíst denní nabídku jiných pracovních příležitostí, aby byla příčina patrná na prvý pohled.

Mimořádné události daly vyniknout opravdovému smýšlení většiny příslušníků naší Bezpečnosti, trvalou přízeň jim však může zajistit jen každodenní kvalitní služba. Změnil se postoj veřejnosti, měly by se stejně rychle změnit i podmínky, které mohou mladým u Bezpečnosti nabídnout. A to velkoryse, aby odpovídaly tvrdé a náročné službě a aby mohly alespoň trochu konkurovat jiným pracovním příležitostem. Protože právě ve velkých městech, kde je nedostatek příslušníků VB největší, je tato konkurence nejpočetnější.

Trvalé vyřešení tohoto vleklého problému by se jistě vyplatilo, protože další improvizace by opět mohla mandát občanů proměnit.

jš

POLITIKA, č. 8/68, 17. října 1968, str. 13. - 15.

17/318/XI

JAN VEČEŘ

Obnovíme dynamiku hospodářského růstu?

V tisku některých socialistických zemí se v poslední době objevují názory, podle nichž hospodářská situace Československa zdaleka není tak kritická, jak naši ekonomové tvrdí. Zdůrazňují se některá nepopiratelná fakta: skutečnost, že průmyslová výroba za posledních dvacet let několikanásobně vzrostla, že byla odstraněna nezaměstnanost, že došlo ke kolektivizaci zemědělství ap. Někteří zahraniční zpravodajové z toho vyvozují, že hospodářské těžkosti Československa nemohou být takového rázu, aby odůvodňovaly změny v řízení socialistické ekonomiky, prvněž se dávno před lednem 1968 ÚV KSČ rozhodl. Československí ekonomové jsou někdy obviňováni z šíření dezilluzí a z toho, že přehlížejí přednosti socialistické ekonomiky.

Byli bychom špatnými hospodáři, kdybychom chtěli tvrdit, že v uplynulých dvaceti letech se v Československu nic nezměnilo. Zejména v první době po únoru 1948 došlo k významným strukturálním změnám v našem průmyslu. Tempa růstu naší průmyslové výroby se v té době dala srovnat s řadou vyspělých států. I když se rychlost rozvoje průmyslu bezprostředně nepromítala do růstu životní úrovně, dalo se předpokládat, že k tomu dojde v budoucnu.

Bohužel rychlost průmyslového růstu z období prvních let po únoru 1948 jsme nedokázali dlouho udržet. Zvlášť výrazný pokles tempa nastává v naší ekonomice po roce 1960. Československá konjunktura »ztrácí dech«, průmyslová výroba v letech 1962—1964 prakticky stagnuje a ani potom nedochází k zásadnímu zlepšení, protože roční přírůstky zůstávají daleko za tím, nač jsme byli zvyklí v padesátých letech. Československé hospodářství se dostává do nezávidění hodné situace: ztratilo růstovou dynamiku a jen pomalu se mu daří ji obnovit.

Při pátrání po příčinách pomalého tempa rozvoje československého hospodářství byla zpočátku hlavní pozornost věnována systému řízení. Ukázalo se především, že v čele řady důležitých státních institucí a podniků stojí lidé poměrně málo kvalifikovaní, neschopní vyznat se ve stále složitějších ekonomických vztazích, provázejících proces vědeckotechnické revoluce. Značná pozornost byla věnována i modelu řízení: diskuse, která v letech 1963 až 1965 probíhala v našem tisku, snesla řadu dokladů o potenciálních nevýhodách centralizovaného a zřejmých přednostech decentralizovaného systému řízení. Skutečná podstata ztráty hospodářské dynamiky — nevhodná strukturální podoba národního hospodářství a zastaralost strojního parku v celé řadě sektorů — se v souvislosti se stagnací uváděla zpočátku jen sporadicky. Záhy se však stalo zřejmé, že v soudobé konjunktuře, která provází vědeckotechnickou revoluci, nemají všechna odvětví na hospodářský růst stejný vliv. Československá hospodářská struktura, vyznačující se tradičním, v období prvých pětiletek ještě upevněným systémem »uhlí — ocel — strojírenství«, nebyla schopna vyvolávat přiměřený rozvoj jiných odvětví. Stále tíživěji jsme pociťovali, že jsme opomenuli včas obrátit pozornost k odvětvím, po jejichž produkci je na světových trzích poptávka: k chemii, elektrotechnice a modernímu strojírenství. Srovnání s jinými socialistickými i vyspělými kapitalistickými státy ukazuje, že jsme v tomto směru velice zaostali. Teze, podle níž Československo daleko předbíhá v objemu průmyslové výroby ostatní evropské socialistické země, v řadě případů přestala platit.

Druhou vážnou skutečností, která nás všestranně znepokojuje, je podprůměrný technický stav našich výrobních prostředků. Na rozdíl od některých jiných socialistických států, které podstatnou část svého strojního zařízení získaly po válce, disponuje československý průmysl v řadě sektorů (především spotřebních) zastaralým výrobním zařízením. Stroje, které pracovaly již před první světovou válkou a které slouží dodnes, nejsou v našich závodech výjimkou. Na rozdíl od jiných států jsou naše podniky z velké části plně kapacitně vytíženy, nemají dostatečně velké výrobní rezervy a nejsou způsobilé pružně rozšiřovat svůj výrobní program. Tato okolnost se velmi nepříznivě odráží v naší situaci na světových trzích. Jsme někdy nakloněni přeháněť tuto skutečnost ve vztahu k vyspělým kapitalistickým státům, na jejichž trzích se mnoha druhům našeho zboží daří stále hůře. Neměli bychom ji ovšem podceňovat ani na trzích RVHP. Naši partneři, kteří v poslední době poměrně rychle rozvíjejí moderní sektory národního hospodářství, nemají zvláštní zájem o pivovary, lihovary, cukrovary a podobná technická zařízení, která jsme jim schopni nabídnout a jež — mimochodem — bylo naše strojírenství schopno vyvážet již před sto lety. Fakta z posledních let ukazují, že jednotlivé socialistické země se vážně zajímají o výrobní prostředky pro chemii, automobilový průmysl, elektrotechniku, výpočetní techniku, moderní strojírenství ap. Protože jim tuto produkci není schopen nabídnout československý průmysl, kdysi právem pokládaný za strojírenskou základnu RVHP, obracejí se naši partneři na západoevropský trh. Spolupráce sovětských a polských podniků s italskou firmou Fiat, rumunských a maďarských závodů s podniky francouzskými, Kruppovy dodávky do Polska ap. nejsou zdaleka jen výsledkem postupné normalizace poměrů na úseku světového obchodu; jsou zároveň důkazem, že československé strojírenství — a spolu s ním i značná část ostatního průmyslu — zaostalo v technickém rozvoji a není s to dodávat na trhy socialistických států výrobky, které jsou k všestrannému průmyslovému rozvoji těchto zemí nezbytné. Ztráta dynamiky československého hospodářství a malá výrobní pružnost se nepříznivě projevuje nejen v situaci u nás: v jisté podobě je tímto stavem postižena celá socialistická soustava. Výsledkem je řada konkrétních potíží, provázených v některých sférách spolupráce dokonce dezintegrací.

V pozadí našich hospodářských těžkostí stojí podvýroba. Vyrábíme méně nábytku, automobilů a jiných druhů produkce, než je třeba, stavíme méně bytů, na trhu se potýkáme s trvalým nedostatkem různých druhů zboží. Zvýšení produkce je pro naše podniky velmi často složitým technickým problémem. Nebudeme vyrábět víc, dokud nesplníme několik základních podmínek. Především musíme velmi rychle modernizovat řadu sektorů našeho průmyslu. Bez této modernizace nelze zvýšit produktivitu práce ani objem naší výroby. Zároveň je třeba provést strukturální přestavbu našeho hos-

podářství, tj. doplnit naši ekonomiku o moderní sektory. K dalším úkolům náleží modernizace řízení a jeho vyšší úroveň, zvýšení výrobní samostatnosti podniků, upevnění pracovní kázně apod.

Při překonávání hospodářských těžkostí se musíme definitivně zbavit iluzí o tom, že máme před ostatními socialistickými státy náskok v absolutním objemu výroby. Bylo-li to před dvaceti lety pro řadu odvětví pravda, není to zdaleka pravda dnes. Evropské socialistické země (nejen NDR, ale i Polsko, Rumunsko a v některých směrech i Maďarsko) se dostaly v řadě případů na naši úroveň. Tempo rozvoje Bulharska ukazuje, že i tento stát má potenciální možnost v nejbližším desetiletí vyrovnat náš náskok. Konkrétní údaje, které uvádíme, budou možná pro řadu našich čtenářů překvapením. Snad také našim kolegům ekonomům z pěti států Varšavské smlouvy, ukáží, že naše hospodářské těžkosti nejsou výmyslem, nýbrž krutou realitou.

Z uvedených čtrnácti druhů produkce zaujímá dnešní Československo prvé místo jen u dvou z nich: u výroby osobních a nákladních automobilů. Jeho prvenství v této stěře není přitom nijak zvlášť výrazné a není vyloučeno, že bude-li pokračovat dosavadní rozvojový trend, budeme i zde záhy o prvé místo připraveni. Ve dvanácti ukazatelích se před ČSSR dostalo Polsko, v osmi NDR, ve třech Rumunsko, ve dvou Maďarsko. Jen před Bulharskem jsme si zachovali ve všech uváděných ukazatelích náskok, i když v některých případech (pračky) není nijak výrazný.

Některá čísla jsou nudná, jiná by měla alarmovat. Ta, která jsme uvedli, patří mezi ně. Ukazují zřetelně, že představy o naší průmyslové výlučnosti v rámci RVHP jsou plané. Můžeme se utěšovat tím, že jsme si uchovali jistý náskok před srovnávanými státy v některých jiných sektorech (sklářský, textilní, strojírenský průmysl). Ale i tento náskok je jen fiktivní: jiné socialistické státy rozvinuly po válce některé sektory, které my dost dobře budovat nemůžeme (Polsko výstavbu lodí, Maďarsko hliníkový průmysl, Rumunsko věnuje velkou pozornost těžbě nafty a jejímu zpracování).

Výroba některých druhů zboží ve vybraných zemích RVHP

	ČSSR	Polsko	Rumunsko	NDR	Maďarsko	Bulharsko
cement (tis. tun měsíčně 1967)	538	928	528	599	221	280
kyselina sírová (tis. tun měsíčně)	84,3	101,1	56,8	82,5	35,4	30,0
kaustická soda (tis. tun měsíčně)	14,7	22,0	21,4	32,4	4,51	3,37
osobní auta (tis. kusů měsíčně)	9,3	2,31	—	6,68	—	—
nákladní auta (tis. kusů měsíčně)	4,39	3,01	1,91	1,68	0,69	—
byty (tis. měsíčně)	6,8	11,3	?	5,4	?	?
elektřina (mil. kWh měsíčně)	3216	4269	2064	4974	1040	1133
motorové lokomotivy (kusy ročně)	347	370	125	184	11	—
osobní vagóny (kusy ročně)	112	509	110	941	589	80
nákladní vagóny (kusy ročně)	4436	16692	7609	1741	583	1930
chladničky (tis. kusů ročně)	279	335	140	369	113	47,1
televizory (tis. kusů ročně)	228	413	105	562	298	89,5
rozhlasové přijímače (tis. kusů ročně)	300	826	325	873	250	104
pračky (tis. kusů ročně)	230	404	101	314	179	215

Prameny: Monthly Bulletin of Statistics, May 1968, a N.N. Petrovskij, Razvitije mašinostrojenija v stranach — členach SEV, Vestnik mašinostrojenija 10, 1967.

Poznámka: Údaje u prvních sedmi druhů jímkou osobních aut, kde je u NDR u ČSSR a NDR údaj pro rok 1966). výrobků reprezentují rok 1967 (s výjimkou údaj pro r. 1966, a bytů, kde je Čísla u 8.—14. druhu zboží představují výsledky r. 1966.

Nikdo nebude pochybovat o tom, že před třiceti lety byl náskok Československa před srovnávanými státy (s výjimkou Německa) podstatně vyšší. Dokazovat to na číslech není snad nutné. Vědomí náskoku urputně přežívá dodnes, a to nejen v našich hlavách, nýbrž i mezi našimi partnery, kteří jsou nakloněni československé hospodářství pokládat za dokonalé a naše ekonomy, kteří bublinu dokonalosti rozbíjejí, za málo uvědomělé. Jestliže však během posledního dvacetiletí zmizel náš náskok na úseku průmyslové výroby, jestliže jsme se stali průměrně vyspělým socialistickým státem s nepříliš slibnou perspektivou (máme podstatně nižší tempa růstu než ostatní členské státy RVHP s výjimkou NDR), jestliže jsme po dvaceti letech z podstatně vyššího základu nedospěli dál než naši partneři, kteří začínali podstatně níž — musela se někde stát chyba. Hledání této chyby a odhalení jejích příčin nesmí být pokládáno za slabost či za ústup od socialistických zásad, nýbrž za internacionální povinnost československých ekonomů. Nalezení příčin hospodářských těžkostí může významnou měrou přispět k tomu, aby se něco podobného v ČSSR, popřípadě i v jiných zemích, které se rozhodly nebo rozhodnou pro socialistickou cestu, nemohlo opakovat.

Názory na to, zda hospodářská reforma v té podobě, v jaké se v Československu začala uskutečňovat, může či nemůže vyvolat poměrně rychlou dynamizaci našeho národního hospodářství, mezi našimi ekonomy byly a jsou různé. V zásadě však převážná většina teoretických i praktických národohospodářů dospěla k názoru, že dosavadní metody řízení hospodářství nevyhovují a považuje za správné uskutečnit částečnou decentralizaci řízení. Čas ukázal, že v nové soustavě připadá ovšem významná úloha také vládě, zejména v souvislosti s nutnou strukturální přestavbou ekonomiky, kterou nelze uskutečnit bez centrálních investic. Zdá se, že postupné osamostatňování podniků si nelze úplně odmyslet od procesu modernizace výrobních fondů, který podniky nejsou samy s to zabezpečit. Časem se jistě objeví další skutečnosti, které bude třeba důkladně zvážit a podrobit vědeckému rozboru. Jsme si toho vědomi: převážná většina našich ekonomů vždy pokládala nový systém řízení za soustavu diskusní a otevřenou. Nemůžeme však připustit, aby byla v zahraničním tisku apriorně odmítána, často s poukazem na to, že československé hospodářství se v posledních letech rozvíjí uspokojivým tempem. Každý, kdo odsuzuje hledání československých ekonomů jen za pomoci tohoto argumentu, si jako odborník nedává dobré vysvědčení. Zvláště ne v situaci, v níž je Československo prakticky jediným socialistickým státem, který na hospodářském úseku stagnuje a jehož pozice se v rámci RVHP rok od roku zhoršují.

POLITIKA, 17.10.68, str. 13-15.